

ارزیابی عملکرد مدیریت اکوتوریسم با تأکید بر بافت‌های اکولوژیک شهری (مطالعه موردی: منطقه ۹ شهرداری اصفهان)

سمیه حمصیان اتفاق^۱ حسین کلانتری خلیل آباد^{۲*} محمد میره‌ای^۳

- ۱- گروه شهرسازی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران
- ۲- گروه شهرسازی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران، گروه معماری و منظر شهری، جهاد دانشگاهی، تهران، ایران
- ۳- گروه جغرافیا، پردیس فارابی، دانشگاه تهران، ایران

چکیده

هدف این مقاله ارائه مدلی برای ارزیابی عملکرد مدیریت اکوتوریسم با تأکید بر مدیریت بافت اکولوژی شهر در منطقه ۹ شهرداری اصفهان می‌باشد. به این منظور از روش گراندتئوری، استفاده شده است. با کمک مطالعات کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی و پیاده‌سازی روش گراندتئوری، ۳ بعد و ۱۰ مقوله و ۳۵ زیرمقوله، استخراج شده است. ابعاد اصلی شامل مدیریت بافت شهری با مقوله‌های، قانونگذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت منابع و کنترل و نظارت؛ بافت اکولوژی با مقوله‌های، حفاظت و توسعه و بهسازی، اکوتوریسم با مقوله‌های، اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی هستند. نتایج این پژوهش نشان‌دهنده این است که وضعیت فعلی مدیریت بافت اکولوژی منطقه ۹ شهرداری اصفهان مطلوب نیست؛ ولی با انجام اقداماتی می‌توان وضعیت را بهبود بخشید. براساس نتایج حاصل از انجام این پژوهش می‌توان گفت ضعف در قوانین، عدم برنامه‌ریزی مناسب و توجه نکردن به کاربری‌های اصولی، سبب شده که وضعیت اکولوژیکی منطقه در حال حاضر در شرایط مطلوب نباشد.

واژه‌های کلیدی: مدیریت اکوتوریسم، بافت اکولوژی، روش گراندتئوری

مقدمه

امروزه، رشد رو به گسترش ابعاد شهرنشینی سبب شده است که شهرها چالش‌های گوناگونی مواجه شوند. به عبارت بهتر، رشد سریع جمعیت انسانی و پیشرفت‌های اقتصادی در جوامع مختلف که در دهه‌های اخیر رخ داده منجر به تشدید بحران تنوع زیستی شده است (برنت و باکلی، ۲۰۱۸). گزارش‌های مختلف نشان می‌دهد که همزمان با فعالیت‌های انسانی اخیر، تغییرات زیست‌محیطی و کاهش تنوع قلمروهای زیستی و همچنین کاهش تنوع گونه‌ها، رو به افزایش بوده است (شاینر، ۲۰۱۸). توسعه گردشگری طبیعت و سرمایه‌گذاری در این بخش می‌تواند گره‌گشای بسیاری از مسائل موجود در این زمینه باشد. به بیان دیگر برای حفظ پهنه‌های طبیعی و همچنین ارزش‌های سنتی جوامع محلی در مکان‌های توریستی، رشد و توسعه توریسم پایدار به جای توریسم انبوه مورد توجه قرار گرفته است. این نوع توریسم با در نظر گرفتن جوانب مختلف، اثر گردشگر بر محیط را کنترل می‌نماید. این نوع گردشگری پایدار را به عنوان اکوتوریسم می‌شناسند (جیوجوویچ و همکاران، ۲۰۱۶). می‌توان گفت، گردشگری مبتنی بر طبیعت بویژه برای کشورهای در حال توسعه به عنوان پاسخ به تخریب محیط زیست و فرهنگ جوامع محلی است (اسمن و همکاران، ۲۰۱۸). به عبارت دیگر، اکوتوریسم، سفری به منابع طبیعی است که از محیط زیست حمایت و محافظت کرده و سبب بهبود سطح زندگی مردم محلی می‌شود (جونز و باجدر، ۲۰۱۳). ترویج اکوتوریسم در مناطق حفاظت‌شده، به عنوان سازوکاری برای خودگردانی مالی، پشتیبان‌های برای حفاظت و ابزاری برای تسهیل مدیریت این مناطق محسوب می‌شود. از این رو شناسایی مناطق مناسب جهت گسترش اکوتوریسم در مناطق حفاظت‌شده به منظور حفظ چشم‌انداز اکولوژیکی که سبب رسیدن به توسعه پایدار منابع طبیعی می‌شود، از اهمیت بسزایی برخوردار است (بزم‌آرا پلشتی و همکاران، ۱۳۹۶).

اکوتوریسم امروزه به عنوان صنعتی پویا اما نوپا، اهمیت روزافزونی پیدا کرده است و کشورهای مختلف توسعه یافته و در حال توسعه برای حفاظت از محیط زیست، کاهش نرخ بیکاری، بهبود توزیع درآمد، تعامل‌سازنده و مؤثر با جهان و استفاده از منابع سرشار اقتصادی-اجتماعی و سیاسی آن به دنبال بسط و گسترش طبیعت‌گردی بوده و به عنوان ابزاری جهت رشد و توسعه پایدار، به تسهیل آن می‌پردازند، لیکن دستیابی به موفقیت در مدیریت و توسعه گردشگری، در یک برنامه‌ریزی مناسب و هدفمند است. تجربه نشان داده است در نقاطی که گردشگری بدون برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و توجه به ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مناطق توسعه یافته، اغلب دچار مشکلات اجتماعی و زیستی گشته است. چنین روشی در گسترش توریسم و اکوتوریسم موجب آسیب‌های جبران ناپذیر محیطی و اجتماعی در یک منطقه شده و این مناطق به جای ایجاد منبع درآمد، تبدیل به کانون‌های بحران برای مردم و مدیران منطقه می‌شوند (توکلی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۶).

تبلور یافتن گردشگری به عنوان یک نیاز، تبدیل شدن آن به عنوان بزرگترین صنعت خدماتی دنیا و تخصصی شدن گردشگری این فرصت را فراهم کرده تا هر مقصدی جهت بهره‌جستن از منافع حاصل از گردشگری امیدوارکننده باشد (موحد و کهزادی، ۱۳۸۹). هرچند که جوامع از فعالیت‌های اکوتوریسم استقبال می‌کنند؛ اما هنوز، چالش‌های گوناگونی نظیر کمبود منابع سرمایه‌ای، مهاجرت جوانان، نبود امکانات عمومی، راهنمایی و مسائل ارتباطات و ظرفیت محلی، تهدید زندگی حیات وحش وجود دارند که

سبب می‌شود تا مشارکت محلی در توسعه‌ی اکوتوریسم نامشخص باشد (هاسین و همکاران، ۲۰۱۵). توسعه کالبدی شهرها پیامدهای گوناگونی از جمله، نابودی اراضی کشاورزی و گسترش به سمت پهنه‌های آسیب‌پذیر مانند حوزه‌های سیلابی، مسیر رودخانه‌ها، گسل‌ها و شیب‌های نامناسب را به دنبال دارد. این پیامدها باعث به هم خوردن تعادل و پایداری اکولوژیک در شهرها و همچنین به هدر رفتن هزینه‌های مالی و سبب بروز مخاطرات طبیعی و تلفات جانی می‌شود (عرب‌اسدی و رستمی، ۱۳۹۵). بنابراین، مطالعه و بررسی پهنه‌های اکوتوریسمی به منظور برنامه‌ریزی برای حفظ و نگهداری از آنها امری ضروری است.

با توجه به اهمیت و نقش اکوتوریسم در گردشگری و بالتبع آن اقتصاد و پیشرفت کشور، هدف این مقاله، طراحی یک مدل مدیریت اکوتوریسم با تأکید بر بافت‌های اکولوژیک شهری، می‌باشد. در این راستا، ابتدا ابعادی که در مدیریت اکوتوریسم، تأثیرگذار هستند با استفاده از مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای شناسایی شده است. در ادامه با بکارگیری روش گراندتئوری، مدلسازی صورت پذیرفته است. این مقاله در چند بخش تدوین شده است: بخش اول، شامل روش تحقیق، جمعیت آماری و نمونه، شیوه نمونه‌گیری، شیوه‌های گردآوری اطلاعات و شیوه تحلیل داده‌ها است. بخش دوم، شامل توصیف و تحلیل داده‌های طبقه‌بندی شده با ارائه جدول‌ها، نمودارها، آمارهای مورد نیاز، نقشه و تصویر است. بخش سوم نیز، شامل نتیجه حاصل شده از انجام تحقیق همراه با پیشنهادها و راهکارها درباره موضوع، است.

روش پژوهش

این پژوهش دارای رویکرد کیفی بوده و از روش نظریه داده بنیاد (گراندتئوری) به عنوان روش پژوهش استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش، شامل تعداد ۱۵ نفر از خبرگان و کارشناسان شاغل در منطقه ۹ شهرداری اصفهان هستند. روش نمونه‌گیری، به صورت هدفمند است. روش جمع‌آوری اطلاعات، روش مصاحبه عمیق است. در این مطالعه با ۱۵ نفر مصاحبه انجام شد که از مصاحبه دهم به بعد، تکرار در اطلاعات دریافتی مشاهده شده است؛ اما برای اطمینان تا مصاحبه پانزدهم ادامه یافت، هرچند از مصاحبه یازدهم به بعد داده‌ها کاملاً تکراری بوده و به اشباع رسیده بود. مصاحبه با طرح سؤالاتی در مورد "مدیریت اکوتوریسم با تأکید بر بافت‌های اکولوژیک شهری" آغاز می‌شد (مصاحبه باز) و باقی پرسش‌ها بر اساس پاسخ‌های مصاحبه شونده طرح می‌شد. تمامی مصاحبه‌ها ضبط شده و برای استخراج نکات کلیدی چندین بار مورد بررسی قرار گرفتند.

روش گراندتئوری

روش گراندتئوری یک روش برای انجام تحلیل‌های کیفی است. هدف گراندتئوری، کسب فهم عمیق از معانی موجود در یک بستر و حوزه خاص به منظور شفاف‌سازی فرآیندهای اجتماعی نهفته در پس تعاملات انسانی می‌باشد. در این نوع روش تحقیق، محقق فرضیات ذهنی خود را در تئوری به وجود آمده دخالت نمی‌دهد، زیرا در ابتدا فرضیه‌ای انتخاب نکرده است تا به دنبال رد یا اثبات آن باشد و در جریان انجام مصاحبه‌ها، نظریه شکل یافته در ذهن خود را به طور مستمر با نظر خبرگان مقایسه

می‌نماید. لذا می‌تواند مورد وثوق بیشتر قرار بگیرد و ادعا گردد که این روش مدل مناسب‌تری ارائه می‌نماید (محمودزاده و همکاران، ۱۳۹۱). روش گراندتئوری در سه گام کلی، اجرا می‌گردد که عبارتند از: (حسنقلی‌پور و همکاران، ۱۳۸۹):

کدگذاری آزاد(باز): در کدگذاری باز، داده‌ها به بخش‌های مجزا خرد شده و برای به‌دست آوردن مشابهت‌ها و تفاوت‌هایشان مورد بررسی قرار می‌گیرند.

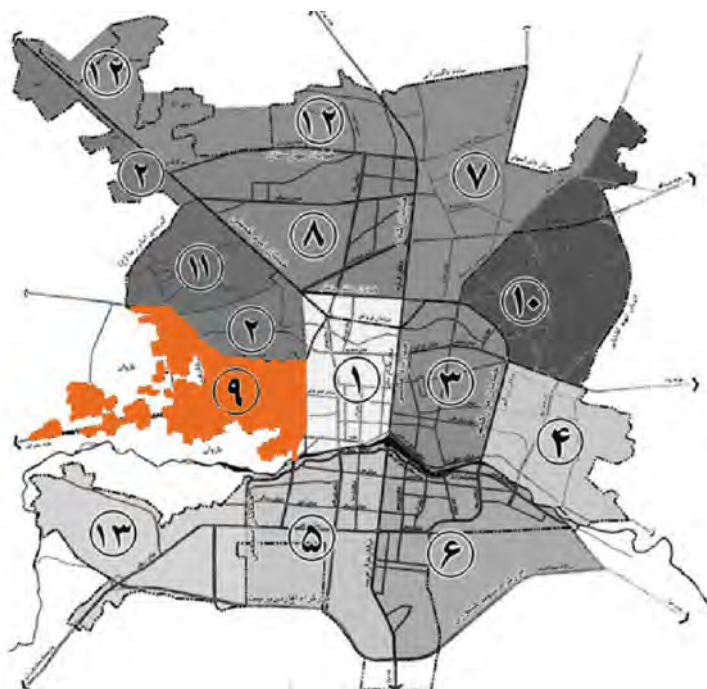
کدگذاری محوری: هدف این مرحله برقراری رابطه بین مقوله‌های تولید شده در مرحله کدگذاری باز است. در این مرحله پژوهشگر یکی از مقولات را به عنوان مقوله محوری انتخاب کرده، آن را تحت عنوان پدیده محوری در مرکز فرایند، مورد کاوش قرار داده و ارتباط سایر مقولات را با آن مشخص می‌کند.

کدگذاری انتخابی: کدگذاری انتخابی (براساس نتایج دو مرحله قبلی کدگذاری) مرحله اصلی نظریه‌پردازی است. به این ترتیب که طبقه محوری را به شکل نظام‌مند به دیگر طبقه‌ها ربط داده و آن روابط را در چارچوب یک روایت ارایه کرده و طبقه‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می‌کند. در این مرحله پژوهشگر بر حسب فهم خود از متن پدیده مورد مطالعه، یا چارچوب مدل پارادایم را به صورت روایتی عرضه می‌کند یا مدل پارادایم را به هم می‌ریزد و به صورت ترسیمی نظریه نهایی را نشان می‌دهد.

معرفی منطقه مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه، منطقه ۹ شهرداری اصفهان می‌باشد. منطقه ۹ از جمله مناطق حاشیه غربی شهر اصفهان است که قسمتی از مرز غربی اصفهان را تشکیل داده و به واسطه اماکن تاریخی (کوه آتشگاه و منارجنبان) و اکولوژیک (پهنه ناژوان و زاینده رود) دارای موقعیت توریستی نیز می‌باشد. این منطقه با مساحت ۲۰۲۵ هکتاری حریم و محدوده و جمعیتی معادل ۶۹۳۲۱ نفر در آخرین سرشماری رسمی (آمارنامه ۱۳۸۵) سهمی معادل ۴٫۱ درصد مساحت و ۴٫۲۵ درصد جمعیت شهر اصفهان را به خود اختصاص داده است. بافت روستایی این منطقه حدود ۱۵ سال است که در محدوده شهر اصفهان قرار گرفته است؛ اما هنوز زیر ساخت‌های زندگی شهری به طور کامل در این محدوده ایجاد نشده است.

از بین رفتن باغات و اراضی کشاورزی، از میان رفتن انسجام اجتماعی محلات، وجود بافت فرسوده و نامطلوب، عدم‌استفاده بهینه از جاذبه‌های پهنه اکولوژیک و پتانسیل‌های گردشگری منطقه به همراه قابلیت‌های این حوزه (استقرار منارجنبان، کوه آتشگاه، پهنه گردشگری ناژوان و غیره)، نابسامانی بافت چه در محدوده‌های با پیشینه روستایی یا تاریخی که تغییر فرهنگ زندگی و شیوه‌های گذران اوقات فراغت به همراه عوامل پیش گفته سبب کاهش مطلوبیت فضایی شده است. دلایل گفته شده و به دلیل اینکه شهر اصفهان محل سکونت پژوهشگر بوده و همچنین اینکه محل کار پژوهشگر در منطقه مورد مطالعه می‌باشد و جمع‌آوری اطلاعات در آن، آسان‌تر است به‌عنوان محدوده مکانی پذیرفته شده‌اند.

شکل ۱: مناطق شهر اصفهان و موقعیت در سایت مورد نظر آن (نصرآزادانی، ۱۳۹۳)

مرور یافته‌ها

در بخش‌های پیشین گفته شد که به منظور ارائه مدل برای مدیریت اکوتوریسم در بافت‌های اکولوژی شهری از روش نظریه زمینه‌ای (گراندد تئوری)، استفاده شده است. خلاصه مراحل انجام پژوهش حاضر بر اساس این روش به شرح زیر است:

مرحله اول: ورود اطلاعات مصاحبه با رایانه

در مرحله اول پاسخ سؤالات مصاحبه که به صورت دستنویس بود، وارد رایانه شد و در نسخه ورد نگارش شده است.

مرحله دوم: استخراج کدهای اولیه

براساس پاسخ‌هایی که به سؤالات داده شده، فاکتورهای اصلی و اولیه استخراج شده است.

مرحله سوم: انجام کدگذاری باز

در این مرحله کدگذاری اولیه (باز) انجام شده است. به این معنا که کدهایی که در هر کدام از پاسخ‌ها نهفته بود، استخراج شده است. در واقع کدگذاری اولیه جهت آماده شدن برای کدگذاری محوری، صورت پذیرفته است.

مرحله چهارم: انجام کدگذاری محوری

در این مرحله کدگذاری محوری انجام شده است. به این منظور با انجام ویرایش‌هایی بر روی کدهای اولیه که استخراج شده‌اند، کدگذاری محوری جهت آماده شدن جدول برای کدگذاری انتخابی، انجام شده است.

مرحله پنجم: انجام کد گذاری گزینشی

در این مرحله با مرتب کردن کدهای گزینشی، زمینه برای تنظیم مؤلفه‌های شکل‌دهنده هر دسته از کدهای محوری فراهم گردیده است.

مرحله ششم: تدوین مدل نهایی

در این مرحله ویرایش‌های لازم بر روی کدها اعمال شده و مدل نهایی تدوین شده است.

کدگذاری باز

به منظور اجرای روش، با مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی، سؤالات مصاحبه در سه حوزه مدیریت بافت شهری، بافت اکولوژیک و اکوتوریسم، طراحی شده است. پس از اجرای مصاحبه، پاسخ‌ها به صورت دستنویس نگارش شده است. در ادامه پس از خوانش مکرر مطالب مصاحبه، فاکتورهای مهم شناسایی شدند. این فاکتورها یا مقوله‌ها برای انجام کدگذاری باز، بکار گرفته شده‌اند. نتایج در جدول ۱، آمده است.

جدول ۱: کدگذاری باز

حوزه سؤال	کد اولیه	کد ویرایشی	برگرفته از مصاحبه‌شوندگان
مدیریت بافت شهری	منظم بودن سیستم حفظ پهنه‌های اکولوژیک	ایجاد نظم در حفظ پهنه‌های اکولوژیک	کد ۱، کد ۵، کد ۷
	ممانعت از سودجویی برخی افراد در بافت	جلوگیری از سودجویی برخی افراد	کد ۲، کد ۵، کد ۹، کد ۱۱، کد ۱۴
	محافظت کردن از اراضی بافت‌های اکولوژیک	حفظ اراضی بافت‌های اکولوژیک	کد ۱، کد ۳، کد ۴
	فراهم کردن شرایط استفاده عموم از این اراضی	ایجاد زمینه برای استفاده عموم از این اراضی	کد ۶، کد ۵، کد ۱۴، کد ۷
	استفاده از برنامه‌ریزی مشارکتی و واگذاری امور به مردم جهت شرکت مردم در امور شهری و مدیریت آن	ارائه طرح‌های مردم‌محور و مشارکتی	کد ۱۲، کد ۸، کد ۳
	اعمال سختگیری برای اجرای قوانین	تشدید قوانین نظارتی	کد ۱۵، کد ۱۰، کد ۴
	ایجاد زمینه برای طرح گردشگری بجای جلوگیری از استفاده مردم از مالکیت خود و مداخله جهت خرید زمین آنها و آزادسازی برای ایجاد فضای سبز	ارائه طرح‌های متنوع گردشگری	کد ۱۳، کد ۹، کد ۲، کد ۱۴، کد ۱۱
	مشخص نمودن کلیه منابع موجود و تعیین موارد مصرف آنها	شناسایی کلیه منابع و موارد مصرف آنها	کد ۸، کد ۲، کد ۷
	شناسایی کلیه اراضی واجد شرایط برای استفاده از منابع	شناسایی کلیه اراضی مستعد بهره‌مندی از منابع	کد ۵، کد ۹، کد ۱۱، کد ۸، کد ۱۳

تخصیص اصولی موارد مصرف	تخصیص اصولی موارد مصرف به اراضی	کد ۱، کد ۴، کد ۸، کد ۱۳، کد ۱۵
ارائه یک طرح برای اراضی ناژوان	پیشنهاد طرح ملی جهت اراضی ناژوان	کد ۴ و کد ۱۵
تلاش برای تصویب طرح محافظت از اراضی ناژوان	تصویب طرح محافظت از اراضی ناژوان	کد ۴ و کد ۱۵
اختصاص منابع کافی به منظور تصویب و اجرای طرح محافظت از اراضی ناژوان	تخصیص منابع کافی جهت طرح محافظت از اراضی ناژوان	کد ۴ و کد ۱۵
مشارکت دادن مردم در طرح محافظت از اراضی ناژوان با در نظر گرفتن منافع آنها	مشارکت مردم در طرح محافظت از اراضی ناژوان با در نظر گرفتن منافع آنها	کد ۴ و کد ۱۵
کنترل کردن و نظارت کافی در اجرای طرح محافظت از اراضی ناژوان بدون اغماض	نظارت مقتدرانه در اجرای طرح محافظت از اراضی ناژوان	کد ۳، کد ۱۴، کد ۱۳، کد ۱۴
همه‌پندگی دستگاه‌های اجرایی مسئول در مدیریت منطقه	همه‌پندگی دستگاه‌ها در راستای مدیریت بافت اکولوژیک منطقه	تمامی کدها
در دستور کار قرار دادن حفظ و گسترش پهنه‌های اکولوژیک	برگزاری جلسات دوره‌ای پیرامون حفظ و گسترش پهنه‌های اکولوژیک	کد ۶، کد ۱۲، کد ۱۴
نهال‌کاری و کاشت درختان و توسعه فضاهای سبز و پهنه‌های اکولوژیک و طبیعی	گسترش فضاهای سبز و پهنه‌های اکولوژیک و طبیعی	کد ۱، کد ۲، کد ۳، کد ۵، کد ۷، کد ۸، کد ۱۰، کد ۱۲، کد ۱۴
حفاظت همه‌جانبه از فضاهای سبز و پهنه‌های اکولوژیک و طبیعی	حفاظت بهینه از فضاهای سبز و پهنه‌های اکولوژیک و طبیعی در منطقه	تمامی کدها
تولید اکسیژن بیشتر	هوای پاک	کد ۱، کد ۲، کد ۳، کد ۶، کد ۸، کد ۱۱
سرزندگی، شادابی	ایجاد نشاط و شادابی	کد ۱، کد ۲، کد ۳، کد ۶، کد ۸، کد ۱۰
جذب گردشگر	جذب بیشتر گردشگر	تمامی کدها
افزایش ورود گردشگر	توسعه اکوتوریسم	تمامی کدها
گسترش منطقه	گسترش پهنه‌های اکولوژیک منطقه	کد ۱، کد ۲، کد ۳، کد ۵، کد ۷، کد ۹، کد ۱۱، کد ۱۲، کد ۱۴
حفظ پهنه‌ها	حفظ پهنه‌های اکولوژیک	تمامی کدها
جلوگیری از تخلفات مرتبط با ساخت‌وساز	جلوگیری از تخلفات ساختمانی	کد ۳، کد ۷، کد ۸، کد ۱۲
برگزاری جلسات متعدد با معتمدین	برگزاری جلسات متعدد با	کد ۴، کد ۱۱، کد ۱۳، کد ۱۵

مجلات و آموزش در رسانه‌ها به منظور آموزش مردم	معتمدین محلات و آموزش در رسانه‌ها	
ارائه طرح جامع گردشگری و سرمایه‌گذاری در راستای اطلاع‌رسانی به مردم	تدوین طرح جامع گردشگری و اطلاع‌رسانی به مردم	کد ۶، کد ۸، کد ۹، کد ۱۲، کد ۱۵
برنامه‌ریزی به منظور ایجاد انگیزه در مردم به منظور همراهی با طرح جامع گردشگری	تشویق مردم برای همراهی با طرح جامع گردشگری	کد ۸، کد ۹، کد ۱۳، کد ۱۵
بالا بردن دانش و حفظ محیط زیست طبیعی و آگاهی هرچه بیشتر	افزایش آگاهی مردم نسبت به حفظ محیط زیست طبیعی	کد ۲، کد ۴، کد ۷، کد ۱۰، کد ۱۴
جلوگیری کردن و کنترل سخت نسبت به سوءاستفاده برخی افراد	جلوگیری از سوءاستفاده برخی افراد	کد ۱، کد ۲، کد ۴، کد ۶، کد ۸، کد ۱۱
انگیزه دادن به مردم برای همراهی طرح جامع گردشگری منطقه	ایجاد انگیزه در مردم به منظور همراهی طرح جامع گردشگری منطقه	کد ۱، کد ۳، کد ۵، کد ۷، کد ۱۲، کد ۱۳، کد ۱۵
ارتقای وضعیت کیفی فضاها و پهنه‌های طبیعی موجود	بهبود وضعیت کیفی فضاها و پهنه‌های اکولوژی موجود	کد ۳، کد ۵، کد ۸، کد ۱۰، کد ۱۲
مشارکت هر چه بیشتر مردم در ارتقای کیفیت و سرعت انجام کارها	مشارکت دادن مردم در ارتقای کیفیت و سرعت انجام کارها	کد ۳، کد ۱۴، کد ۱۵
تأثیر زیاد بر کاهش هزینه‌ها	کاهش هزینه‌های مدیریت بافت اکولوژی منطقه	کد ۹، کد ۱۲، کد ۱۵

مأخذ: (نگارندگان)

باتوجه به جدول ۱، مصاحبه‌شوندگان، مؤلفه‌های مختلفی را در هر کدام از زیربخش‌های مدیریت اکوتوریسم، ارائه نمودند. در این میان بعضی از مؤلفه‌ها وجه اشتراک بین تمامی افراد پاسخ‌دهنده بوده است. مؤلفه‌های، هماهنگی دستگاه‌ها در راستای مدیریت بافت اکولوژیک منطقه، حفاظت بهینه از فضاها و پهنه‌های اکولوژیک و طبیعی در منطقه، جذب بیشتر گردشگر، توسعه اکوتوریسم و حفظ پهنه‌های اکولوژیک، مؤلفه‌هایی هستند که تمامی پاسخ‌دهندگان بر آن، تأکید داشته‌اند. مصاحبه‌شوندگان اذعان داشتند، اولین قدم در راه بهبود وضعیت بافت اکولوژی منطقه ۹، حفاظت از پهنه‌های طبیعی موجود است. لذا، این موضوع تحت عناوین مختلف در بین کدهای شناسایی‌شده، تکرار شده است. از طرفی دیگر، هماهنگی دستگاه‌هایی که در مدیریت منطقه نقش دارند، گام مهمی در راستای مدیریت بافت اکولوژیک منطقه است. باتوجه به نوع بافت منطقه، سازمان‌ها و ارگان‌های مختلفی در مدیریت آن نقش دارند. مهم‌ترین آنها، شهرداری است. عدم هماهنگی بین این دستگاه‌ها، سبب می‌شود که اهداف تعریف‌شده برای منطقه، محقق نشود. از این رو، این موضوع از اهمیت بالایی برخوردار بوده و تمامی مصاحبه‌شوندگان بر آن اجماع نظر داشته‌اند. از آنجا که جذب بیشتر گردشگر سبب رونق اقتصادی منطقه می‌شود، این موضوع نیز در تمامی نظرات تکرار شده است. برخی کدها نیز کمتر موردتوجه قرار گرفته

شده است. کدهایی مانند، پیشنهاد طرح ملی جهت اراضی ناژوان، تصویب طرح محافظت از اراضی ناژوان، تخصیص منابع کافی جهت طرح محافظت از اراضی ناژوان و مشارکت مردم در طرح محافظت از اراضی ناژوان با در نظر گرفتن منافع آنها نیز از این نوع هستند. سایر کدها به صورت متناوب در بین نظرات کارشناسان تکرار شده است. با انجام کدگذاری باز، تعداد ۳۵ کد مختلف استخراج شدند. این کدها به منظور دسته‌بندی مورد بازبینی قرار گرفته شده و فرآیند کدگذاری محوری برای آنها انجام شده است.

کدگذاری محوری

به منظور اجرای کدگذاری محوری، کدهایی که در مرحله کدگذاری باز، مشخص شدند، در قالب دسته‌های مختلفی تقسیم‌بندی شده‌اند. به این منظور، کدهایی که از نظر مفاهیم و محتوا دارای اشتراکاتی هستند در دسته‌های یکسانی، قرار گرفته‌اند. نتایج کدگذاری محوری در جدول ۲، آورده شده است.

جدول ۲: کدگذاری محوری

مؤلفه	کد محوری	حوزه سؤال
ایجاد نظم در حفظ پهنه‌های اکولوژیک	قانون گذاری	مدیریت بافت شهری
جولوگیری از سودجویی برخی افراد		
حفظ اراضی بافت‌های اکولوژیک		
ایجاد زمینه برای استفاده عموم از این اراضی	برنامه ریزی	
ارائه طرح‌های مردم‌محور و مشارکتی		
تشدید قوانین نظارتی		
ارائه طرح‌های متنوع گردشگری	مدیریت منابع	
شناسایی کلیه منابع و موارد مصرف آنها		
شناسایی کلیه اراضی مستعد بهره‌مندی از منابع		
تخصیص اصولی موارد مصرف به اراضی		
پیشنهاد طرح ملی جهت اراضی ناژوان		
تصویب طرح محافظت از اراضی ناژوان		
تخصیص منابع کافی جهت طرح محافظت از اراضی ناژوان		
مشارکت مردم در طرح محافظت از اراضی ناژوان با در نظر گرفتن منافع آنها	کنترل و نظارت	
هماهنگی دستگاه‌ها در راستای مدیریت بافت اکولوژیک منطقه		
نظارت مقتدرانه در اجرای طرح محافظت از اراضی ناژوان		
برگزاری جلسات دوره‌ای پیرامون حفظ و گسترش پهنه‌های اکولوژیک	حفاظت	
گسترش فضاهای سبز و پهنه‌های اکولوژیک و طبیعی		
حفاظت بهینه از فضاهای سبز و پهنه‌های اکولوژیک و طبیعی در منطقه		
هوای پاک		
ایجاد نشاط و شادابی		

توسعه و بهساز	جذب بیشتر گردشگر	بافت اکولوژیک
	توسعه اکوتوریسم	
اقتصادی	گسترش پهنه‌های اکولوژیک منطقه	اکوتوریسم
	حفظ پهنه‌های اکولوژیک	
	جلوگیری از تخلفات ساختمانی	
اجتماعی	برگزاری جلسات متعدد با معتمدین محلات و آموزش در رسانه‌ها	
	تدوین طرح جامع گردشگری و اطلاع‌رسانی به مردم	
	تشویق مردم برای همراهی با طرح جامع گردشگری	
زیست‌محیطی	افزایش آگاهی مردم نسبت به حفظ محیط زیست طبیعی	
	جلوگیری از سوءاستفاده برخی افراد	
	ایجاد انگیزه در مردم به منظور همراهی طرح جامع گردشگری منطقه	
فرهنگی	بهبود وضعیت کیفی فضاها و پهنه‌های اکولوژی موجود	
	مشارکت دادن مردم در ارتقای کیفیت و سرعت انجام کارها	
	کاهش هزینه‌های مدیریت بافت اکولوژی منطقه	

مأخذ: (نگارندگان)

در فرآیند کدگذاری محوری، کدهایی که از نظر محتوایی در یک راستا قرار گرفته‌اند، شناسایی شده و در یک دسته تقسیم‌بندی شده‌اند. به این منظور، کلیه کدهای شناسایی شده در ۱۰ دسته، قانونگذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت منابع، کنترل و نظارت، حفاظت، توسعه و بهسازی، اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی، طبقه‌بندی شده‌اند. به این منظور تأثیر قانونگذاری در ۴ کد، برنامه‌ریزی در ۳ کد، مدیریت منابع در ۷ کد، کنترل و نظارت در ۲ کد، حفاظت در ۳ کد، توسعه و بهسازی در قالب ۴ کد، اقتصادی در ۳ کد، اجتماعی در قالب ۳ کد، زیست‌محیطی در ۳ کد و فرهنگی نیز در ۳ کد، در نظر گرفته شده است. به عنوان نمونه از دید کارشناسان، قانونگذاری در زمینه مدیریت بافت اکولوژی منطقه ۹ سبب، ایجاد نظم در حفظ پهنه‌های اکولوژیک، جلوگیری از سودجویی برخی افراد، حفظ اراضی بافت‌های اکولوژیک و ایجاد زمینه برای استفاده عموم از این اراضی، می‌شود.

کدگذاری گزینشی (انتخابی)

تجزیه و تحلیل پایانی به منظور تکوین نظریه در این مرحله صورت گرفته است. در این مرحله ارتباط بین مقوله‌ها مشخص شده است. طبق بررسی‌های انجام شده، مدیریت اکوتوریسم با تأکید بر مدیریت بافت اکولوژی شهری را می‌توان در سه بعد مدیریت بافت شهری، بافت اکولوژیک و اکوتوریسم، مورد مطالعه قرار داد. به عبارت بهتر، برای شناخت مؤلفه‌های مدیریتی اکوتوریسم، لازم است مدیریت از این سه منظر، بررسی شود. مدیریت بافت شهری خود شامل مقوله‌های قانونگذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت منابع و کنترل و نظارت می‌باشد. مدیران با پیشنهاد طرح‌های مختلف و تلاش برای به ثمر رساندن آن، می‌توانند زمینه را برای تصویب قوانینی که حافظ بافت اکولوژی منطقه باشد، فراهم نمایند. برنامه‌ریزی

یکی از ارکان مدیریت در تمامی سطوح است. این فاکتور در مدیریت بافت اکولوژی شهری نمود بیشتری دارد. از آنجا که منابع مالی شهرداری منطقه ۹ برای مدیریت بافت محدود است، بنابراین می‌طلبید که راهکارها و روش‌های مبتکرانه نظیر طرح ملی جهت اراضی ناژوان ارائه و اجرایی شود. آخرین گام، کنترل و نظارت بر اجرای بهتر طرح‌های پیشنهادی است. بافت اکولوژیک شامل دو مقوله حفاظت و توسعه و بهسازی است. گسترش بافت و تحقق اهداف تعریف‌شده برای آن مستلزم حفاظت بهینه از بافت موجود و تلاش در راستای توسعه و بهسازی آن است. از این طریق، می‌توان به شکوفایی و جذب بیشتر توریست در منطقه امیدوار بود. برای بررسی اکوتوریسم نیازمند مطالعه تأثیر آن بر روی شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی، هستیم. از دیدگاه اقتصادی، ارائه طرح‌های مبتکرانه و اقتصادمحور سبب گسترش و حفظ پهنه‌های اکولوژیک در منطقه می‌گردد. بعد اجتماعی مستلزم مشارکت حداکثری مردم در مدیریت بافت منطقه است. از نظر زیست‌محیطی، افزایش آگاهی مردم نسبت به حفظ محیط زیست طبیعی تا حد زیادی به حفظ و نگهداری بهتر کمک می‌کند. از دیدگاه فرهنگی، انجام فعالیت‌های فرهنگی منتج به بهبود وضعیت کیفی فضاها و پهنه‌های اکولوژی موجود، مشارکت دادن مردم در ارتقای کیفیت و سرعت انجام کارها و کاهش هزینه‌های مدیریت بافت اکولوژی منطقه، می‌شود.

تدوین مدل نهایی

در این مرحله باتوجه به تحلیل‌های انجام‌شده مدل نهایی تدوین شده است. در مدل پیشنهادی این پژوهش، مدیریت اکوتوریسم شامل سه بعد مدیریت بافت شهری، بافت اکولوژیک و اکوتوریسم است. مدیریت بافت شهری شامل مؤلفه‌های قانون‌گذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت منابع و نظارت است. بافت اکولوژیک شامل دو مؤلفه حفاظت و توسعه و بهسازی می‌باشد. اکوتوریسم نیز شامل چهار مؤلفه اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی می‌باشد. مدل در شکل ۲، آورده شده است.

شکل ۲: مدل پیشنهادی مدیریت اکوتوریسم با تأکید بر بافت اکولوژی شهری (نگارندگان)

نتیجه‌گیری

این پژوهش، عوامل مؤثر بر مدیریت اکوتوریسم در حوزه بافت‌های اکولوژی را مورد بررسی قرار داده و آنها را تجزیه و تحلیل نموده است. به این منظور از انجام مصاحبه با کارشناسان و خبرگان شهرداری و ذیربط در مدیریت شهری اصفهان، استفاده شده است. با کمک مطالعات کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی و پیاده‌سازی روش گراندتئوری، ۳ بعد و ۱۰ مقوله و ۳۵ زیرمقوله، مورد بررسی قرار گرفته است. ابعاد اصلی شامل مدیریت بافت شهری با مقوله‌های، قانونگذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت منابع و کنترل و نظارت؛ بافت اکولوژی با مقوله‌های، حفاظت و توسعه و بهسازی، اکوتوریسم با مقوله‌های، اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی، هستند. نتایج این پژوهش نشان‌دهنده این است که وضعیت فعلی مدیریت بافت اکولوژی منطقه ۹ شهرداری اصفهان مطلوب نیست ولی با انجام اقداماتی می‌توان، وضعیت را بهبود بخشید. براساس نتایج حاصل، برای مدیریت بهتر بافت‌های اکولوژی بویژه در منطقه ۹ شهرداری اصفهان، می‌بایست به سه بعد مدیریت بافت شهری، بافت اکولوژیک و اکوتوریسم، توجه ویژه شود. بنابراین لازم است، مدیران نسبت به شناخت و تحلیل وضعیت موجود خود در این ابعاد، تلاش کرده و در برنامه‌ریزی‌های خود به آنها توجه نمایند. علاوه بر آن، نتایج حاکی از آن است که به منظور مدیریت بهتر بافت شهری می‌بایست، شرایط و وضعیت موجود عملکرد مدیریت در بخش‌های قانون‌گذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت منابع و کنترل و نظارت، بررسی و تجزیه و تحلیل شود. در بخش بافت اکولوژیک، نتایج نشان می‌دهد حفاظت و پس از آن توسعه و بهسازی بافت از اهمیت فراوانی برخوردار است. لذا مدیران می‌بایست ابتدا سعی کرده تا پهنه‌های اکولوژی منطقه حفظ شده سپس در راستای توسعه و گسترش آن بکوشند. در بحث اکوتوریسم، تحلیل‌ها نشان می‌دهد که فاکتورهای اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی نقش بسزایی دارند. به منظور بهبود مدیریت بافت اکولوژیک شهری راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد:

- ۱- متولیان کاربری و شهرداری به عنوان یک سازمان خدمت‌رسان به صورت مشترک قانون ویژه‌ای جهت تصویب ارائه نمایند که در راستای حفظ اراضی و توسعه گردشگری باشد.
- ۲- استفاده از برنامه‌ریزی مشارکتی و واگذاری امور به مردم جهت شرکت مردم در امور شهری و مدیریت آن و همچنین در تدوین ضوابط و مقررات که بیشتر جنبه اجرایی آن را محقق کند.
- ۳- پیشنهاد طرح ملی جهت اراضی ناژوان.
- ۴- احداث گلخانه‌های گیاهان دارویی و فروش محصولات کشاورزی و باغی و خرید و فروش میوه و سبزیجات در مزرعه از تولید به مصرف.
- ۵- تدوین سند بالادستی در مورد ارتقاء سطح کیفی بافت اکولوژیک منطقه بگونه‌ای که عموم مردم انگیزه همراهی با آن را داشته باشند.

منابع و مآخذ:

- ۱- بزم آرا بلشتی، مژگان، توکلی، مرتضی و جعفرزاده، کاوه، ۱۳۹۶، ارزیابی پهنه‌های مناسب توسعه اکوتوریسم در مناطق حفاظت شده مطالعه موردی: منطقه حفاظت‌شده خاییز، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۲۱، شماره ۳.
- ۲- توکلی‌نیا، جمیله، متوکلان، علی، صرافی، مظفر و بوربوری، فائزه، ۱۳۹۷، ارزیابی تناسب مکانی برای توسعه اکوتوریسم در منطقه رود بار و قصران و لواسانات با استفاده از روش OWA با کمیت سنج‌های فازی، مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری سال هفتم، شماره ۲۶، ۶۸-۹۵.
- ۳- حسنقلی‌پور، حکیمه، قلی‌پور، آرین، محمدی قاضی محله، مهدی و روشندل اربطانی، طاهر، ۱۳۸۹، الزامات، ضرورت‌ها و مکانیزم‌های تجاری سازی دانش در دانشکده‌های مدیریت، مدیریت بازرگانی، دوره ۲، شماره ۶، ۴۱-۶۰.
- ۴- عرب‌اسدی، حسین و رستمی، معصومه، ۱۳۹۵، ارزیابی توان اکولوژیک شهر میامی به منظور توسعه پایدار شهری با استفاده از روش AHP، فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۳۷.
- ۵- محمودزاده، ابراهیم، رحمتی، نفیسه و رفیعیان‌راد، سیدمرتضی، ۱۳۹۱، مدلی برای تصمیم‌گیری خرید مشتریان محصولات فناوری برتر پژوهشی در نمایشگر قلب شرکت صایران، نشریه علمی - پژوهشی مدیریت نوآوری، سال اول، شماره ۱، ۶۱-۷۵.
- ۶- نصرآزادانی، فاطمه، ۱۳۹۳، بازطراحی و ارتقای کیفیت محیطی محلات شهری با رویکرد محله سبز (نمونه موردی: محله کارلادان اصفهان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، رشته طراحی شهری.
- 7- Brandt, J.S. Buckley, R.C. 2018, A global systematic review of empirical evidence of ecotourism impacts on forests in biodiversity hotspots, Current Opinion in Environmental Sustainability, Volume 32, Pp.112-118.
- 8- Gigović, L., Pamučar, D., Lukić, D., & Marković, S., 2016, GIS-Fuzzy DEMATEL MCDA model for the evaluation of the sites for ecotourism development: A case study of "Dunavski ključ" region, Serbia, Land Use Policy, 58, 348-365 .
- 9- Hussin, R., Cooke, F. M., Kunjuran, V., Mahdzar, M., Ling, S. M., Nair, M. B., & Shuib, A ., 2015, Community-based ecotourism (CBET) activities in Abai Village, Lower Kinabatangan area of Sabah, east Malaysia. In Proceedings of the International Conference on Natural Resources, Tourism and Services Management, Sabah, Malaysia, University Putra Malaysia, 169-175.
- 10- Janusz, G. K. & Bajdor, P., 2013, Towards to Sustainable Tourism Framework, Activities and Dimensions. Procedia Economics and Finance, 6, 523- 529.
- 11- Osmana, T., Shawb, D., Kenawya, E., 2018, Examining the extent to which stakeholder collaboration during ecotourism planning processes could be applied within an Egyptian context, Land Use Policy, 78, Pp. 126–137.

- 12- Walden-Schreiner,C., FaiLeung, Y., and Tateosian,L., 2018, Digital footprints; incorporating crowd sourced geographic information for protected area management".Applied Geography, Volume 90, Pp. 44-54.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی